

SPOREN³¹ VAN HERINNERING

PEDAGOGIE EN GESCHIEDENISOVERDRACHT

EEN DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE VAN
VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS

NR 31 | JANUARI - FEBRUARI - MAART 2019

VOORWOORD
pag. 2

ACTUALITEIT
De racistische propaganda voor en tijdens
de genocide op de Tutsi's in Rwanda in 1994.
pag. 3

DEFINITIE
7 sleutelelementen om een misdaad
zonder voorgaande te beschrijven.
pag. 6

NO COMMENT
Déogratias van Jean-Philippe Stassen
pag. 9

UITGEDIPT
De geschiedenis van het hedendaagse Rwanda.
pag. 10

VRAAGSTUK
Het ene zeggen en het andere bedoelen:
een lapsus, verdekte ontkenning
of structureel racisme?
pag. 19
+ pedagogische fiche pag. 23

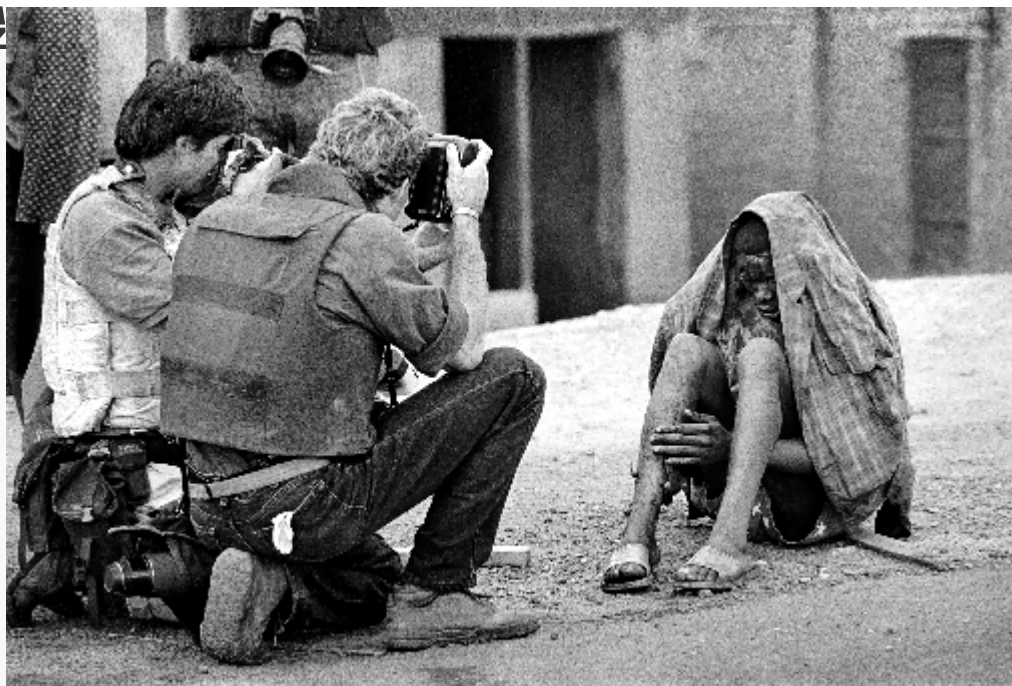
WIST JE DAT...
... je in het geval van de genocide in Rwanda
moet opletten welke termen je gebruikt?
pag. 24

KLASREFLECTIE
Tutsi's, Hutu's en Twa's. Hoe mensen in
etnische groepen onderverdeeld werden.
pag. 26

VARIA
pag. 28

Verantwoordelijke uitgever
Henri Goldberg
vzw Auschwitz in Gedachtenis
Wolstraat 17/Bus 50 - 1000 Brussel

Afgiftekantoor BRUSSEL X
Erkenningsnummer P602292

© Teun Voeten

↑ Photographers and wounded Hutu.
Kigali, Rwanda 1994.

ACTUALITEIT

De racistische propaganda in Rwanda die mee leidde tot de genocide op de Tutsi's

Mélanie Moreas had een onderhoud met
Félicité Lyamukuru, voorzitter van IBUKA-België, over de rol
die radiozenders en geschreven pers speelden in de genocide.

Beste lezer

De formule van jaarthema's slaat heel goed aan: het aantal abonnees stijgt maandelijks, waarvoor onze dank, en dit vervult onze overtuiging dat de vzw *Auschwitz in Gedachtenis* daadwerkelijk een cruciale rol speelt op het vlak van herinneringseducatie in België.

Als jaarthema voor 2019 werd voor 'propaganda' geopteerd.

De Dikke Van Dale geeft het volgende weer als definitie voor propaganda: *werkzaamheid, m.n. van een organisatie, om aanhangers te winnen voor zekere principes; van propaganda spreekt men alleen wanneer men in het gepropageerde een ideëel element kan waarderen, anders spreekt men van reclame.*

Als leerkracht kan ik niet genoeg hameren op het feit dat niet alleen vorige eeuw een era was

Dit jaar herdenken we de 25ste verjaardag van de gruwel die plaatsvond in Rwanda.

van propaganda, maar dat onze hedendaagse jongeren dagdagelijks ondergedompeld worden in propaganda. Denk maar aan de overvloed van nonsens op sociale media ("fake news") die onze kinderen, als toekomstige volwassen burgers, soms zonder zich vragen erbij te stellen aanvaarden ...

De vier nummers van jullie vertrouwd pedagogisch tijdschrift *Sporen van Herinnering* zal in 2019 volgende hoofdstukken aankaarten:

- De propaganda die leidde tot de genocide in Rwanda,
- Propaganda in nazi-Duitsland,
- Propaganda onder het communisme,
- Hedendaagse propaganda.

In april 1994, een kwarteeuw geleden – of laat het ons anders stel-

len: een halve eeuw na de Shoah! –, werd de mensheid wederom geconfronteerd met een genocide waarbij om en bij de één miljoen mensen afgeslacht werden. Uitzonderlijk heeft de vzw *Auschwitz in Gedachtenis*, als Studie- en Documentatiecentrum die zich niet louter over de Shoah buigt, maar tevens ruimere punten van genociden, massamoorden en massageweld aankaarten, besloten om dit eerste nummer van 2019 volledig te wijden aan de herdenking van de genocide van de Tutsi's in Rwanda.

Namens de hele ploeg wens ik eenieder een leerrijk en interessant jaarthema toe! ■

Johan Puttemans
Pedagogisch coördinator
Vzw *Auschwitz in Gedachtenis*

Félicité Lyamukuru's ouders woonden in Rwanda ten tijde van de genocide in 1994.

© Alle rechten voorbehouden

DE RACISTISCHE PROPAGANDA VOOR EN TIJDENS DE GENOCIDE OP DE TUTSI'S IN RWANDA IN 1994

**Interview met
Félicité Lyamukuru
voorzitster van Ibuka-België**

Hoe en wanneer startte de racistische propaganda tegen de Tutsi's in Rwanda, voorafgaand aan de genocide?

De hele periode voor de volkerenmoord van 1994 was er al sprake van propaganda. Al in 1959 werden er pogroms georganiseerd tegen Tutsi's. Huizen werden systematisch afgebrand, eigendommen geplunderd, de bewoners uitgemoord. Door die golf van etnisch geweld belandden Tutsi's in ballingschap. Die zou pas eindigen in 1994 toen een omgekeerde vluchtelingenstroom op gang kwam¹. (vrij vertaald, nvdv) Naast deze gewelddaden sloop er ook al een vorm van propaganda onze scholen binnen, met name door de manier waarop de geschiedenis van Rwanda onderwezen werd. Van de monarchie werd bv. gezegd dat ze bloed

aan haar handen had om de Tutsibevolking te culpabiliseren. Deze propaganda werd vooral verspreid via liedjes. Een geniepige manier. Wie het wilde 'horen', wist toen al dat de teksten tegen de Tutsi's waren gericht.

Vanaf 1962 was er een periode van relatieve rust tot Habyarimana in 1973 met een staatsgreep de macht overnam. Hij werd daarbij gesteund door de Hutu's uit het noorden. Het verhaal nam plots een heel andere wending. Juvénal Habyarimana, zelf afkomstig uit het noorden, zette de staatsgreep op om het roer over te nemen van Grégoire Kayibanda, uit het zuiden. Vanaf dan ging het niet meer over de Tutsi's tegen Hutu's, maar om de scheiding tussen noord en zuid. Door deze omwenteling werd het leed van de Tutsi's tijdelijk verhuld. Maar dat betekende niet dat er

een einde kwam aan de propaganda. Op school en op het werk bv. werd er nog volop gediscrimineerd. Men liet het uitschijnen dat de Tutsi's van Rwanda ernaar verlangden de ongelijke behandelingen en moordpartijen te overstijgen omdat ze vooruit wilden met hun leven, ongeacht de nieuwe vormen van discriminatie.

Ik herinner me nog dat mijn ouders ontsteld waren over wat we in de basisschool allemaal tijdens de lessen te horen kregen! We leerden dat de Tutsi's de Hutu's doodden. Er werd ons verteld dat de koningin-moeder (Tutsi) een speer in de lichamen van Hutubaby's moest planten om haar troon te behouden. Zo stond het in de geschiedenisboeken en zo dachten we dat het gebeurd was. Hetgeen onderwezen werd, was neergeschreven, dus moest het wel waar zijn.

De discriminatie leidde ook tot quota's in de scholen en op de werkvloer. 'Na het geweld in 1973, dat onder meer tot doel had de Tutsi's uit deze scholen te verdrijven, besloot het regime van de Tweede Republiek strikte etnische quota's toe te passen. (...) Deze quota's golden voor het secundaire en hogere onderwijs en zowel voor de publieke als de private tewerkstelling²¹. (vrij vertaald, nvdv)

Eind jaren 1980 was het regime van Habyarimana al diep ingeworteld. De vluchtelingen die terug wilden keren naar hun land, kregen daar geen toestemming voor. In zijn redevoeringen claimde president Habyarimana dat er simpelweg geen plaats voor hen meer was, Rwanda was te klein. Het was een zoveelste vorm van geweld tegen de Tutsi's en hun familie in Rwanda. Het discours van Habyarimana onderzocht echter geen tegenstand. De mensen waren bang. Er was opnieuw sprake van moordpartijen, net als voorheen. Vaak krijgen we de verhalen uit die tijd pas nu te horen. De anderen wisten dat ze hun mond moesten houden, wilden ze het er levend van afbrengen. Ook de media fungeerden als propaganda-wapen. De nationale radiozender 'Radio Rwanda' zond de eerder genoemde liederen en boodschappen uit. Het katholieke dagblad 'Kinyamateka', bekend in religieuze kringen, publiceerde racistische artikels die niet gecensureerd mochten worden gezien de vriendschappelijke banden die de krant onderhield met de staat.

Welke media van voor 1994 worden in verband gebracht met de racistische propaganda?

Waren er ook media en/of vormen van propaganda die een andere stem lieten horen?

Bijna elk gezin had een radio in de jaren 1980. Elke boer had een radio. En daar werd enkel 'Radio Rwanda' op uitgezonden. Het was de enige manier om het volk te bereiken. Iedereen luisterde naar dezelfde liederen, dezelfde discours, dezelfde programma's. De radiozender was de stem van de regering.

Bovendien 'zorgde het ORINFOR (*Office rwandais de l'information* of de Rwandese informatiedienst) ervoor dat de geschreven pers en Radio Rwanda regelrechte oproepen tot moord konden verspreiden, onder het mom van een publieke, politieke of militaire toespraak³¹. (vrij vertaald, nvdv) Het ORINFOR werd al sinds 1990 geleid door Ferdinand Nahimana, een briljant historicus. Na de Vredesakkoorden van Arusha werd hij als minister bevoegd voor hoger onderwijs en cultuur. Hij was een van de oprichters van RTL (Radio Télévision Libre des Mille Collines). Nahimana werd in 1996 gearresteerd in Kameroen. Het Rwanda-tribunaal (*International Criminal Tribunal for Rwanda* of ICTR) veroordeelde hem tot levenslang. Radio Télévision Libre des Mille Collines (RTL - vrij vertaald 'Onafhankelijke Radio en Televisie van de Duizend Heuvels' wat verwijst naar Rwanda als 'het Land van de Duizend Heuvels') dook voor het eerst op in juli 1993. De zender vormde een logisch verlengstuk van het genocidair proces dat toen al aan de gang was. In eerste instantie vond iedereen het echter gewoon ... goede radio. Ik was nog jong toen en ook ik kon de vlotte humor, de grofheid

soms, best wel appreciëren. Je kon er bovendien de hits van het moment beluisteren. Die zender zat echt goed in elkaar. Hij was aantrekkelijk en hip!

De eerste echt forse uitzendingen van RTL vielen samen met de Vredesakkoorden van Arusha. Toen veranderde het gezicht van de zender. Er werden aan de lopende band beledigingen uitgezonden, de Belgische blauwhelmen werden zwartgemaakt, de Vredesakkoorden van Arusha afgekraakt enz. RTL nam toen echt een bocht van 180 graden. Dat was stuitend. RTL ging als privé-zender veel verder dan wat 'Radio Rwanda' als publieke zender ooit had gedaan.

Die laatste zender bestond overigens nog altijd en zette gewoon zijn gebruikelijke uitzendingen verder. Op geen enkel moment heeft 'Radio Rwanda' de moordpartijen veroordeeld. De media waren er mee schuldig aan.

Helaas en ondanks alles bleven de mensen aan hun radio vasthouden, het was hun enige gezelschap. En soms waren er ook mooie uitzendingen. We bleven ernaar luisteren omdat het een deel van ons leven was.

Hoe uitte de racistische propaganda zich in de pers en op een radiozender die dichtbij de macht van Habyarimana stond? Wie was daar verantwoordelijk voor?

Meteen na de eerste aanvallen door het FPR (*Front patriotique rwandais* of het Rwandees Patriotisch Front) in 1990 werden tal van politieke partijen opgericht. Op datzelfde moment verschenen er ook kranten. Wij hadden het gevoel dat dit een stap was richting vrije meningsuiting. Het dagblad

Radio Télévision Libre des Mille Collines zond uit vanuit dit gebouw tijdens de genocide.

'Kangura' bleek bv. de geschreven versie van de radiozender 'RTLM'. Deze krant met haar karikaturen behaalde enorme verkoopcijfers. Wij kochten de kranten bijna dwangmatig. Telkens ik uit school kwam, plande ik het zo dat ik langs de winkel kon om een exemplaar te kopen. Ik las het van begin tot einde. We hadden de indruk dat wat ons te wachten stond daar al in te lezen was. Het dagblad publiceerde grove gebalde berichtgeving. Wat er geschreven stond, was ronduit wreed! De dag nadien voelden we de sfeer onder de mensen op straat en in de cafés al omslaan. Opponerende media waren er ook, zoals de krant 'Kanguka'. Die veroordeelde de wantoestanden als gevolg van de groeiende ongelijkheid en stelde de acties van de regering van Habyarimana aan de kaak. Wij kregen daarvoor de indruk dat er toch ergens een evenwicht was. Dat was bemoeidigend. In 1994 echter, werden de journalisten die weerstand hadden geboden, kort na elkaar vermoord.

En tijdens de genocide zelf? Welke specifieke rol speelden de radiozenders en de geschreven pers toen?

Kranten en weekbladen kenden tijdens de genocide minder stabiliteit.

Radio Télévision Libre des Mille Collines wordt algemeen als het centrale hoofdkwartier van de volkerenmoord beschouwd. Enkele dagen voor 6 april⁴ kregen we op RTLM te horen dat 'we moesten oppassen, dat er binnen twee dagen iets zou gebeuren'. We namen dat bericht zeer ernstig. Toen het vliegtuig (met Habyarimana aan boord) neergehaald werd, riep RTLM op tot moord. Geen enkele Tutsi mocht ontkomen, zo klonk het. We werden eraan herinnerd niet te vergeten dat wie Rwanda ontvluchtte toen nog een kind was. Dus moesten ze allemaal dood. Die boodschap werd de hele dag door herhaald.

Ik herinner me dat RTLM op 7 april al informatie gaf over wie er al werd vermoord. Zo kregen we te horen dat deze of gene leraar of pastoor, omschreven als 'vuile kakkerlak', al een kopje kleiner was gemaakt. Doorheen hun berichtgeving hitste RTLM ook de *Interahamwe* verder op, milities die aanhoudend werden aangezet tot de vreselijkste misdaden.

Als militieleden, wars van het vele bloedvergieten, daar vragen bij stelden, vond RTLM wel een nieuwe 'motivatie'. Met nieuwe berichten. 'Als jullie ze nu niet doden, komen ze terug. En dan doden ze jullie', zo klonk het. Als deze radiozender niet had kunnen uitzenden tijdens de genocide, waren er naar mijn mening in die korte tijdsspanne van drie maanden nooit een miljoen mensen vermoord. In hun berichten gaven ze de 'scores' van de dag mee, ze vergeleken het aantal doden tussen dorpen onderling,

ze verspreidden de cijfers per uur ... RTLM maakte er een soort 'wedstrijd' van om zoveel mogelijk slachtoffers te maken in de kortst mogelijke toegelaten tijd.

RTLM zond zeer gedetailleerde informatie uit, zoals de namen van mensen bij wie vluchtelingen zich schuilhielden. De zender maakte ook bekend dat UNAMIR⁵ (een VN-hulpmissie voor Rwanda) mensen opving in het *Hôtel des Mille Collines*, met de mededeling dat niemand mocht ontkomen. Op een bepaald moment probeerden sommige mensen zich niet eens meer te verbergen want de informatie die RTLM verspreidde was heel precies. Na de genocide vluchtten de verantwoordelijken van RTLM samen met de regeringsleden naar het buitenland.

Het land bleef gebroken achter.

Mélanie Moreas
HE2B DeFré

Vertaald uit het Frans
door Rudy Trullemans

¹ MUGESERA Antoine, *Les conditions de vie des Tutsi au Rwanda de 1959 à 1990*, Edition Dialogue, Kigali & Izuba Editions, Miélan, 2014, p. 17.

² KIMONYO Jean-Paul, *Un génocide populaire*, Editions Karthala, 2008, p. 79

³ Les médias de la haine à perpétuité (*Levenslang voor de haatmedia*) Online: http://www1.rfi.fr/actu/fr/articles/048/article_26848.asp, geraadpleegd op 21 november 2018.

⁴ Datum waarop president Habyarimana werd vermoord.

⁵ De 'United Nations Assistance Mission for Rwanda' was een missie van de Verenigde Naties.

7 SLEUTELELEMENTEN OM EEN MISDAAD ZONDER VOORGAANDE TE BESCHRIJVEN

**Wat is een genocide en hoe onderscheidt ze zich van een misdaad tegen de menselijkheid?
Bij genocide is er sprake van minstens zeven specifieke kenmerken.
Een overzicht.**

1°) Het is een collectieve misdaad gericht tegen een groep.

Genocide is voor een groep wat moord is voor een individu. Hierbij wordt een groep mensen het bestaansrecht ontzegd. Het individuele lot van de vervolgte wordt louter bepaald doordat hij in theorie deel uitmaakt van de geviseerde groep, terwijl die 'op zich' vaak enkel ontsproten is uit een waanbeeld van de vervolgers. Een genocide onderscheidt zich van een misdaad tegen de menselijkheid, net omdat het begrip groep erin opgenomen is en de wil wordt geuit de groep als dusdanig te vernietigen.

2°) De vervolgte groep behoort tot een 'gemeenschap'.

De slachtoffers van een genocide moeten deel uitmaken van een 'nationale, etnische, raciale of religieuze groep'. Als de daden in kwestie tegen individuen gericht worden, is dat niet tegen hen als individu maar als lid van de 'gemeenschap'. Groepen van politieke (trotskisten), culturele (ethnocide op de Grieken in Anatolië), sociale (slachtoffers van de Rode Khmer), seksuele (roze driehoeken) of socio-economische aard (de 'klasse' van de koelakken) vallen daar niet onder. Op deze misdaden zijn andere noties van toepassing zoals 'massamoord', 'politicide', 'ethnocide' of 'etnische zuivering', die als 'mis-

daad tegen de menselijkheid' tot een veroordeling voor het Internationaal Strafhof kunnen leiden.

3°) Er is een context van radicale rassenhaat.

De biologische (pseudo)typering van de doelgroep wijst bij elk genocidair plan op het radicale karakter ervan. Een genocide is - logisch maar niet noodzakelijk - het eindpunt van een racistisch wereldbeeld (Duitse koloniale rijk, nazi-Duitsland, Rwanda) of ultranationalistische wereldbeschouwing (Jong-Turken). Het is niet zomaar dat de nazi's de uitdrukking 'Endlösung' of 'eindoplossing' gebruikten om het vernietigingsproces van de Europese Joden te karakteriseren. Een genocide luidt met name de definitieve ondergang in van het zo vervloekte, verafschuwde, gehate 'object'. Met de 'raciale' of 'etnische' Andere is geen compromis mogelijk. Van zodra een genocide van start gaat, kan die pas beëindigd worden als de Aard van de aardbodem verdwenen is. De vijand die verslagen moet worden, wordt ook systematisch ontmenselijkt. Hij behoort tot de klasse van 'Untermenschen', een minder dan menselijke klasse waarvan het bestaan niet langer gerechtvaardigd is (Herero), een vreemd lichaam dat moet verdwijnen (Armeniër), een ziekteverwekker (Jood), een kakkerlak

(Tutsi). Elk compromis, elke vorm van inkeer, elk excuus is ondenkbaar. Het verschil tussen een misdaad die een 'ras' viseert en een misdaad die een 'klasse' viseert, is net dat niemand aan zijn ras kan ontsnappen (volgens de nazi's waren de Joden getekend door hun 'genen', ook wie zich tot het katholicisme had bekeerd, werd vergast) terwijl, althans in theorie, iedereen wel van klasse kan veranderen. De afkeer van de bolsjewieken voor Polen en voor de adel in het algemeen weerhield de Raad van Volkscommissarissen (Sov-narkom) er niet van de Tsjeka (de politieke politie) en nadien ook de GPOe toe te vertrouwen aan Feliks Dzerzjinski, lid van de lagere Poolse ... adel. De beul van Oekraïne zou later worden opgevolgd door de Oekraïner Nikita Chroesjtsjov. Naar onze mening moet ervoor opgepast worden begrippen te gebruiken als 'klassengenocide', zelfs als daarmee de tragische episode van de Grote Hongersnood in 1932-33 wordt omschreven, waarvan we inmiddels weten dat die tot in de puntjes georkestreerd was door Stalin.

Bij een genocide mag er niets meer overblijven van de zogeheten 'vijandelijke entiteit'. Vandaar ook het tweevoudige, gelijktijdige proces waarbij materiële overblijfselen uitgewist worden

© Dark Stories

Deze stilloppname toont de slachting in Rwanda tijdens de eerste dagen.

(hier de vernietiging van synagogen, elders van kloosters) en de geschiedenis op negationistische wijze herschreven wordt. Elke genocide gaat onvermijdelijk gepaard met een vorm van negationisme.

4°) Het doel bestaat erin de geviseerde groep volledig uit te roeien.

Een genocide komt niet louter voort uit de wil burgers van een bepaald grondgebied te verdrijven (etnische zuivering). Het doel is de groep in zijn geheel te vernietigen: mannen, vrouwen, ouderen en in het bijzonder kinderen, zonder enige kans op ontsnapping. Alle acties zijn erop gericht de ware fundamenten van het leven van de geviseerde groep te verwoesten. Kinderen vormen daardoor vaak het belangrijkste doelwit. Zij hebben de toekomst in handen. Dat Armeense kinderen gekidnapten werden en onder dwang bekeerden, deed niets af aan de bedoeling van de Jong-Turken om voorgoed met het Armeense volk af te rekenen. In het verdrag van 1948 werd dat met de vermelding 'geheel of gedeeltelijk' ook duidelijk zo gesteld. Bij gebrek aan het 'geheel', is het het 'substantiële deel' dat voor altijd moet verdwijnen, zodat het voortbestaan van de geviseerde groep net zo zeer uiterst onzeker wordt. Als een groep mensen

anderzijds uitgemoord wordt zonder dat iemand de intentie had dat te doen, is het geen genocide (indianen).

5°) De genocidaire intenties worden systematisch (en bijgevolg met voorbedachtheid) geuit.

Voor er sprake kan zijn van een genocide, moet het plan daartoe worden uitgewerkt en de beslissing genomen. Er is niets spontaans aan een genocide. Ze kan enkel maar worden opgevat als onderdeel van een complot om een welbepaalde groep te vernietigen. De genocide op de Tutsi's in Rwanda werd zorgvuldig voorbereid (machetes werden massaal aangekocht, milities opgericht, opruiende media geïnstalleerd). Zoals bij elke genocide was er een nulpunt (de aanslag op 6 april tegen Juvénal Habyarimana), het zogenaamde 'point of no return'. In amper 100 dagen kwamen meer dan een miljoen mensen om. Diezelfde kantelmomenten waren er ook bij elke andere volkerenmoord, in mei 1904 (aankomst van generaal Lothar von Trotha in Namibië), op 24 april 1915 (moord op 600 Armeense notabelen op bevel van de regering), juli en oktober 1941 (uitroeiing van de Sovjet- en later ook de Europese Joden). Oorlog vormt bijna altijd een cruciaal onderdeel om de intentie in reële daden om te zetten. Elke oorlog, zij het koloniaal (Herero), internationaal (Turkije), ideologisch (operatie Barbarossa) of tussen burgers onderling (Rwanda), leidt tot moordzucht. 'Het is als een aardshok die alle morele barrières doorbreekt. Het destructieve vermogen dat een staat decennialang tegen een groep heeft op-

gebouwd, komt abrupt tot uitbarsting'. (Ternon)

6°) Het is een staatsmisdrif.

Het begrip genocide heeft enkel betrekking op misdaden bevolen door een regering of een feitelijke macht. Enkel een staatsmacht met zijn leger, politie, administratie en diverse tentakels binnen de maatschappij kan een dergelijk crimineel plan op zo'n grote schaal organiseren. Deze macht beschikt over het algemeen ook over de vereiste middelen om de handelingen achteraf te wettigen waardoor er nood is aan een internationale uitzonderingsrechtbank (Ternon). Moordpartijen gepleegd door bendes of illegale organisaties vallen onder de standaardrechtspraak van het land, tenzij kan worden aangetoond dat deze bendes georganiseerd en ondersteund werden door de regerende machthebbers.

7°) Het is een continu en dynamisch proces.

Elke genocide bestaat uit verschillende al dan niet dodelijke handelingen (zoals het wegvooien van kinderen) die er stuk voor stuk op gericht zijn het voortbestaan van een groep als groep in de kiem te smoren. Door de systematische aard ervan worden tijdens een genocide duizenden massamoorden gepleegd. Een geïsoleerde misdaad, zelfs als die zo gruwelijk is als in Srebrenica in Bosnië, valt bijgevolg op zich niet onder de beschrijving van een genocide. Een genocide kan alleen maar worden beëindigd door een militaire nederlaag (Rwanda). Het monsterlijke karakter ervan, zelfs in de ogen van de aanstokers, maakt dat tot het

einde moet worden doorgegaan om, zoals Himmler het stelde, te vermijden dat 'kinderen later hun vader zouden wreken'. Dat is niet zo in het geval van misdaden tegen de menselijkheid. Hoe moordend en bovenal misdadig ook, de georganiseerde hongersnood waarvan hiervoor sprake was (waarbij vijf miljoen doden vielen, waaronder minstens vier miljoen Oekraïners), had niet tot doel de boeren van Oekraïne tot de laatste man en vrouw uit te roeien, maar hun verzet te breken. Het was Stalin zelf die een einde maakte aan de zogeheten *Holodomor*, zijn eigen beleid dat tot een massale uitroeiing door honger leidde, nadat hij oordeelde dat de boeren 'hun lesje' wel hadden geleerd. En er werd effectief teruggegaan naar de orde van de dag ... op Stalinistische wijze dan wel. De Oekraïners moesten zich onderwerpen aan de Sovjets en de kolchoz. In tegenstelling tot een genocide heeft een politicide tot doel 'verlossing' te bewerkstelligen. Deze misdaad op politieke gronden streeft bovenal naar een specifieke sociopolitieke 'heropbouw' middels een opvoedingsmethode van extreem geweld. Het openlijke en waanzinnige doel van de rode Khmer bestond erin hun bevolking als het ware 'herboren' te laten worden, niet ze te vernietigen.

Waar een misdaad tegen de menselijkheid de middelen ondergeschikt maakt om een doel te bereiken (een volk onderwerpen of de volledige controle over een gebied), is dat bij een genocide niet het geval. De genocide is een doel op zich. De vernietiging van de Ander is waar de

Een genocide maakt geen onderscheid: mannen, vrouwen, kinderen, volwassenen en ouderlingen worden afgeslacht.

oorlog om draait. In dat opzicht, en hoewel nauw verbonden met oorlog, mag genocide niet met de oorlog zelf verward worden. Het kan er zelfs het tegenovergestelde van zijn als het de bedoeling is bepaalde operaties te dwarsbomen. In 1945, zelfs toen ze wisten dat ze de oorlog verloren hadden, toonden de nazi's niet de minste intentie om de uitroeiing van de Joden stop te zetten.

Daaruit blijkt dat, in tegenstelling tot wat velen denken, een genocide geen kwantitatief criterium inhoudt. De genocide op de Herero betrof bv. 'slechts' 60 000 mensen, maar het is wel een genocide omdat die 60 000 samen 80% van de volledige Herero-bevolking uitmaakten. Hetzelfde geldt voor de ongeveer zestig miljoen slachtoffers die vielen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Enkel de zes miljoen Joden en de Roma en Sinti mogen worden beschouwd als slachtoffer van de genocide door de nazi's. Enkel het miljoen Tutsi's dat werd uitgeroeid, mag worden beschouwd als slachtoffers van een genocide; de duizenden democratische Hutu's die stierven, waren het slachtoffer van een 'politicide', in de betekenis zoals geopperd door Ted Gur en Barbara Haff, met name een massamoord gericht tegen een veronderstelde of reële oppositie. De gematigde Hutu was een opposant. Hij werd gedood omwille van wat hij deed (gemotiveerde misdaad); de Tutsi was intrinsiek onschuldig; hij werd collectief

uitgeroeid omdat hij een 'schadelijk wezen' was (niet-gemotiveerde misdaad).

De absolute haat waar de slachtoffers van een genocide door getroffen worden, blijkt ook uit de catastrofale gevolgen die altijd onomkeerbaar zijn. Er blijven nog maar 60 000 Armeniërs over in Turkije ofwel 8 keer minder dan in Frankrijk, hooguit 20 000 Joden in Polen van de 3,3 miljoen in 1939, enkele tienduizenden Tutsi's binnenin Rwanda. Wat de Herero betreft, waar ze vroeger de meerderheid vormden, maken ze nu amper nog 7% van de hele etnische samenstelling van Namibië uit. Dat is ook de reden waarom de Joden voor het begrip 'Shoah' hebben gekozen om hun genocide te omschrijven. Het woord komt uit de Bijbel, zonder evenwel een religieus karakter te hebben, en duidt op een onomkeerbare catastrofe, waarna niets nog is zoals het vroeger was. Dat onomkeerbare is niet systematisch aanwezig bij andere misdaden tegen de menselijkheid. Hoe ingrijpend de bloedbaden in Oekraïne, Bosnië en Cambodja ook waren, deze drie volkeren vormen nog steeds de meerderheid in hun landen. ■

Joël Kotek
(lic. hedendaagse geschiedenis en dr. politieke wetenschappen) is hoogleraar. Zijn interesses gaan uit naar het antisemitisme en de genociden alsook naar het nationalisme en de Europese constructie.
Vertaald uit het Frans door Rudy Trullemans

... maak u geen zorgen beste vrienden. Het is waar, de kakkerlakken staan voor ons en hebben ons weten tegen te houden. Maar we waren al goed op weg, we hebben al een goed aantal van hun broeders uitgeroeid... Dit is slechts een strategisch terugtrekken, we komen later terug om het werk af te maken.

Vertaling van de tekstballon: G. Boschloos.

Uit:
DÉOGRATIAS van Jean-Philippe Stassen.

In deze nieuwe rubriek willen we beelden of teksten meegeven zonder commentaar. De bedoeling is leerlingen een open ruimte te bieden om individueel of in klasverband hun kritische mening te uiten over de gepubliceerde informatie.

Georges Boschloos
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

DE GESCHIEDENIS VAN HET HEDENDAAGSE RWANDA

De genocide van de Tutsi in Rwanda van 1994 draagt zijn kiemen in de recente geschiedenis van de regio. De inmenging van de Europeanen vanaf 1884 is decisief voor de evolutie van het antagonisme tussen Hutu's en Tutsi's. Hier leest u een kort overzicht van de laatste eeuw in de Rwandese geschiedenis.

Net zoals de meeste Afrikaanse binnenlandse regio's was Rwanda *terra incognita* voor de Europeanen. De Conferentie van Berlijn in 1884-1885 zou hier drastisch verandering in brengen. De Europese grootmachten gingen Afrika indelen in hun verschillende invloedssferen en het Duitse Keizerrijk kreeg de regio Ruanda – Urundi¹ voor zijn rekening. Tien jaar na de toekenning van de regio aan de Duitsers, deed graaf Gustav Adolf von Götzen (1866-1910) met een troep ge-

wapende soldaten een twee maand durend verblijf in Rwanda. Hij werd de eerste Europeaan die een audiëntie met de Mwami (koning) Kigeli IV Rwabugiri kreeg, die regeerde van 1853 tot 1895. Von Götzen werd ook meteen de eerste gouverneur van Duits Oost-Afrika. In 1899 erkende de koning de soevereiniteit van het Duitse rijk en gaf de buitenlandse betrekkingen van zijn land aan de Duitsers over. Enkele jaren later zouden de Duitsers ook effectief militaire basissen in het land creëren. Erg diepgaand was de Duitse inmenging echter niet en de socioculturele relaties onder Rwandenzen bleven nagenoeg onaangetast.

Deze situatie zou duren tot aan de Eerste Wereldoorlog, wanneer de Duitse en de Belgische kolonies, de situatie in Europa volgend, tegenover elkaar zouden komen te staan. In 1916 vielen de Belgische troepen Shangi aan, in het westen van Rwanda. Ten gevolge van deze aanval kwam Rwanda in Belgische handen terecht. Na de Duitse nederlaag in 1918 werd dan ook het officiële Belgische mandaat over Ruanda – Urundi bevestigd door de Volkenbond. Dit mandaat zou normaal van 1926 tot 1931 moeten geduurd hebben, maar zou uiteindelijk tot 1962 doorgaan, weliswaar (vanaf 1947) onder de officiële benaming 'trustgebied'. Dit wil zeggen dat de Belgen vanaf dan het gebied op de komende onafhankelijkheid moest klaarmaken. De Belgische impact op de maatschappij zal echter veel diepgaander zijn dan de Duitse dit ooit geweest was. In 1926 vond de zogenaamde 'Mortehan hervorming' plaats, genoemd naar de toenmalige

resident (koloniaal administrator), Georges Mortehan (1883-1955). Naast een drastische vermindering van het aantal districten, vond een 'tutsificatie' van de koloniale administratieve structuur plaats die een afzetting van zo'n 400 Hutuleiders en 40 Twa-leiders met zich meebracht. Concreet betekende dit dat de Belgische koloniale macht steunde op de Tutsiminderheid (14% van de bevolking) van het land. Ook op religieus vlak was er verandering, de traditionele Rwandese godsdienst maakt meer en meer plaats voor de godsdienst van de overheersers en dit door medewerking van Léon-Paul Classe (1874-1945), de apostolische vicaris van Rwanda. Zijn visie op de Tutsi's, die hij als de 'natuurlijke leiders' van het land beschouwde, zou een belangrijke invloed spelen op de beslissingen van de Belgische kolonisatoren. Deze periode kende ook de invoering van de befaamde identiteitskaarten met de etnische vermelding van Hutu, Tutsi of Twa erop.

Na de Tweede Wereldoorlog tekende België met de Verenigde Naties (de opvolger van de Volkenbond) een akkoord om Ruanda – Urundi klaar te stomen voor de onafhankelijkheid aan de hand van een democratisch proces. In de praktijk dacht men dat dit nog enkele decennia zou duren. De tegenstellingen tussen de Tutsi's en de Hutu's die de Belgen al die jaren in de hand hadden gespeeld kwamen in de naoorlogse periode weer naar de voorgrond en wekten gemor op bij de Hutu meerderheid (83 % van de bevolking). Deze onvrede met de gang van zaken kristalliseerde zich in 1957 met het zo-

genaamde 'Manifest van de Bahutu'. Dit manifest waarvan de oorspronkelijke titel *Note sur l'aspect social du problème racial indigène au Rwanda* [Nota aangaande het sociale aspect van het raciale inheemse probleem in Rwanda] was een tien pagina's tellende document, geschreven door negen Hutu-intellectuelen en gericht aan de vice-gouverneur-generaal van Rwanda. Het manifest stelde de 'uitbuiting' van de Hutu's aan de kaak. Het duidelijke onderscheid

tussen Hutu's en Tutsi's leidde echter tot een radicalisering van de onderlinge tegenstellingen, omdat die gebaseerd waren op een raciale basis. Dit manifest kan daarom worden beschouwd als het uitgangspunt voor de politieke actie van de Hutu's. Het manifest werd door de Tutsi's gezien als een provocatie, omdat het verwees naar twee verschillende volkeren die in Rwanda leven, terwijl tot dan toe alle inwoners van het land werden beschouwd als de onderdanen

van de Mwami (de koning van Rwanda).

De creatie van verschillende politieke partijen vanaf 1959 zou de actieve verderzetting van de ideeën van het manifest belichamen. De belangrijkste partij zal de Parmehutu zijn van Grégoire Kayibanda (1924-1976), die president zal worden op het moment dat Rwanda overgaat van een monarchistisch regime naar een republikeinse staatsvorm en de onafhankelijkheid in 1962. Het jaar 1959 kende echter

© www.un.org

Map No. 3717 Rev. 10 UNITED NATIONS
June 2008

Department of Field Support
Geographic Section

ook het begin van gewelddadige confrontaties tussen Hutu's en Tutsi's, in november vond namelijk het 'Rwandese Allerheiligen' plaats, een reeks van slachtpartijen die gericht waren tegen de Tutsi's en dat een tol van zo'n 20 000 doden eiste. Enkele tienduizenden overlevenden kozen om te vluchten naar de buurlanden van Rwanda. Tussen 1959 en 1963 vluchtten ongeveer 200 000 Tutsi's naar Oeganda, Zaire (huidige Democratische Republiek Congo) en Burundi. Verschillende

werd de RANU (Rwandese National Union) opgericht in Kenia. Deze beweging zou, samen met de hulp van Hutu-opposanten aan het regime van Habyarimana, evolueren naar het FPR (Front patriotique rwandais). Meermaals werden Tutsibannelingen in de loop van de jaren 1980 door de buurlanden teruggestuurd naar Rwanda, maar telkens werden zij door Habyarimana tegengehouden. Het regime had echter nog andere problemen, van economi-

ten in actie: zowel Belgische als Zairese en Franse troepen kwamen het regime te Kigali te hulp, weliswaar prioritair om hun landgenoten in veiligheid te brengen. In november bleven alleen de Franse troepen nog over en bij deze verkreeg Frankrijk een bevoorrechte rol in de regio. Met deze buitenlandse interventies en een Tutsi-legermacht van de FPR aan zijn grenzen, moest het verzwakte regime van Habyarimana toegevingen doen aan haar politieke tegenstanders. In 1991 werd de grondwet aangepast, met als gevolg de invoering van een meerpartijenstelsel en de vrijheid van de pers. De Hutu *hardliners* zien deze evoluties met lede ogen aan en gelijkgezinden en jongeren die gelinkt waren aan de MRND gingen gewelddadige milities (met onder andere de befaamde *Interahamwe*) vormen. Moordpartijen tegen Tutsi's waren in de loop van het jaar 1992 schering en inslag. Met de goedkeuring van Habyarimana begon een propagandacampagne om de Hutu's van de Tutsi's nog meer te vervreemden. De Tutsi's werden als zondebok gecriminaliseerd; een beproefde methode die eerder in dictatoriale regimes was gebruikt. *Kangura* (Ontwaak), een invloedrijke Rwandese krant, publiceerde de 'Tien geboden van de Hutu's'. Deze bevatten regels voor hoe de Hutu's met de Tutsi's dienden om te gaan. De 'Tien Geboden' hadden tot doel de Hutu-bevolking ervan te overtuigen dat de Tutsi's hun aartsvijanden waren. De propaganda riep beelden op van oorlog, slavernij, onderdrukking, onrechtvaardigheid, dood en wreedheid. Vervaardigde beel-

De radio was het communicatiemiddel bij uitstek voor de *Interahamwe* op het spoor van hun slachtoffers te brengen.

vlagen van vervolging van Tutsi's in Rwanda zullen volgen in 1967 en 1973, het jaar waarop de Hutu Juvénal Habyarimana (1937 – 1994) aan de macht kwam na het plegen van een staatsgreep. Hij riep in 1975 het MRND (Mouvement Républicain National pour la Démocratie) in het leven, dat als enige partij zou bestaan tot 1991. De Tutsi's die naar het buitenland waren gevlucht bleven echter niet bij de pakken zitten en hoopten op een terugkeer naar het vaderland. In 1979

sche aard deze keer. In 1989 nam de crisis toe en daalden de prijzen van de exportgrondstoffen zoals koffie en thee, corruptie steeg net zoals de arrestaties van tegenstanders van het regime. De interne situatie van het land stond gespannen als in oktober 1990 de troepen van de FPR via de Oegandese grens Rwanda binnenvielen en hiermee de Rwandese burgeroorlog begon. Arrestaties en moordpartijen op Tutsi's zullen hierop volgen en ook de buitenlandse machten scho-

den van niet-bestaande FPR-munitiedepots, maakten van alle Tutsi's potentiële verdachten en leidden ertoe dat Hutu's bang werden en zich bewapenden om zich te beschermen en te verdedigen tegen de Tutsi-vijand.

Ondanks de slechte verspreiding bereikte *Kangura* een breed publiek. Andere kranten en tijdschriften kopieerden reportages die in *Kangura* verschenen. Ondanks het feit dat slechts 66% van de Rwandezers kon lezen, was de propaganda zeer effectief: de artikelen werden rijkelijk geïllustreerd met cartoons die een onmiskenbaar kwaadaardige boodschap overbrachten. Bovendien werden de 'Tien Geboden' door de Rwandese orale cultuur doorgegeven aan veel analfabeten.

Vanwege het hoge analfabetisme was de radio het meest succesvolle instrument voor propaganda. In 1991 bezat slechts 29% van alle huishoudens een radio, maar Rwandezers luisterden ook naar uitzendingen in lokale cafés of elders. Tot 1992 zond de enige zender van het land, *Radio Rwanda* (NNR), voornamelijk presidentiële toespraken, officiële regeringsberichten, examenresultaten en gecensureerde nieuwsbulletins uit. Een onafhankelijk radiostation bestond niet. Toen het RPF in 1991 zijn eigen zender, *Radio Muhabura*, begon uit te zenden, raakte het al snel een doelpubliek onder de Rwandezers. In reactie hierop richtte de regering *Radio Télévision Libre des Mille Collines* (RTL) op. De enorm populaire muzikant Simon Bikindi (1954-2018) en alle medewerkers van RTL kwamen uit de elite die Habyarimana omringde, de zogenaamde *Akazu* (huis-

houden). RTL trok al snel een groot publiek. De levendige muziek van het station en de informele presentatiestijl moedigde mensen aan om vaak te luisteren. RTL nieuwsbulletins en lokale nieuwsflitsen stonden vol roddels en schandalen. Het publiek werd aangemoedigd om te telefoneren en de luisteraars werden *live* aan het woord gelaten.

Ook de Rwandese intelligentsia werd beïnvloed door de propaganda. Omdat het onderwijssysteem door de overheid werd gefinancierd, zagen de meeste docenten weinig ruimte voor een onafhankelijke of kritische houding. Een van de meest invloedrijke universiteitsprofessoren, Léon Mugesera, een hardliner Hutu-propagandist, hield een beruchte toespraak op 22 november 1992, met het argument dat de vijand er op uit was om alle Hutu's te vernietigen. Delen van deze toespraak werden achttien maanden voor de genocide uitgezonden.

In februari 1993 zette de FPR in het noorden van Rwanda zijn offensief verder tegen het regime van Kigali. Ondanks de Franse steun aan het regime, gingen toch zo'n 750 000 boeren op de vlucht naar het zuiden, weg van de conflictzone. In augustus 1993 moesten de Akkoorden van Arusha (in Tanzania) een uitweg naar een vreedevolle oplossing bieden, maar net diezelfde maand begonnen de uitzendingen van RTL, die de racistische en gewelddadige propaganda van de Hutu-hardliners dagelijks de ether inzond.

Begin 1994 informeerde de Canadese generaal Roméo Dallaire, die de VN-missie in Rwanda leidde, aan zijn oversten in New

York dat hij opgevangen had dat Hutu-hardliners van de *Hutu Power* een genocide aan het voorbereiden waren tegen de Tutsi-bevolking in Rwanda. Op 6 april 1994 kwam president Habyarimana per vliegtuig terug van een top in Tanzania, bij het landen werd het toestel echter getroffen door twee raketten. De moord op Habyarimana betekende het startsein van de genocide op de Tutsi's in Rwanda. Op 7 april namen de leden van de *Hutu Power* de facto de macht over en lieten de eerste minister Agathe Uwilingiyimana (1953 – 1994), een gematigde Hutu-vrouw, en haar bewakers – tien Belgische paracommando's – ombrengen. Tussen 7 april en 17 juli 1994 zullen tussen 800 000 en een miljoen Tutsi's afgemaakt worden met machetes en vuurwapens. De moordenaars konden zowel militairen als burens zijn. Op verschillende strategische punten in de stad werden controleposten opgesteld. Na controle van de identiteitskaarten mochten Hutu's door, Tutsi's werden ter plekke vermoord. Naast de Tutsi's moesten ook de gematigde Hutu's voor hun leven vrezen, indien zij ervoor kiezen Tutsi's te hulp te komen. Ook hier zouden de Europeanen (Belgen en Fransen) ervoor kiezen om hun landgenoten prioritair in veiligheid te stellen. Ten onrechte werd in een eerste fase gesteld dat het hier om een zoveelste interetnische afrekening ging. Het ging in 1994 echter om meer. De genocide werd reeds sinds jaren geduldig voorbereid onder de vorm van propaganda en de aankoop van wapens in het buitenland. Uiteindelijk zou de militaire overwinning van de FPR onder

leiding van de Tutsi Paul Kagame de genocide en meteen ook de Rwandese burgeroorlog een halt toeroepen. De planners van de genocide vluchtten naar Zaïre en zouden slechts gedeeltelijk voor het gerecht komen te staan. Op 9 november 1994 nam de VN-

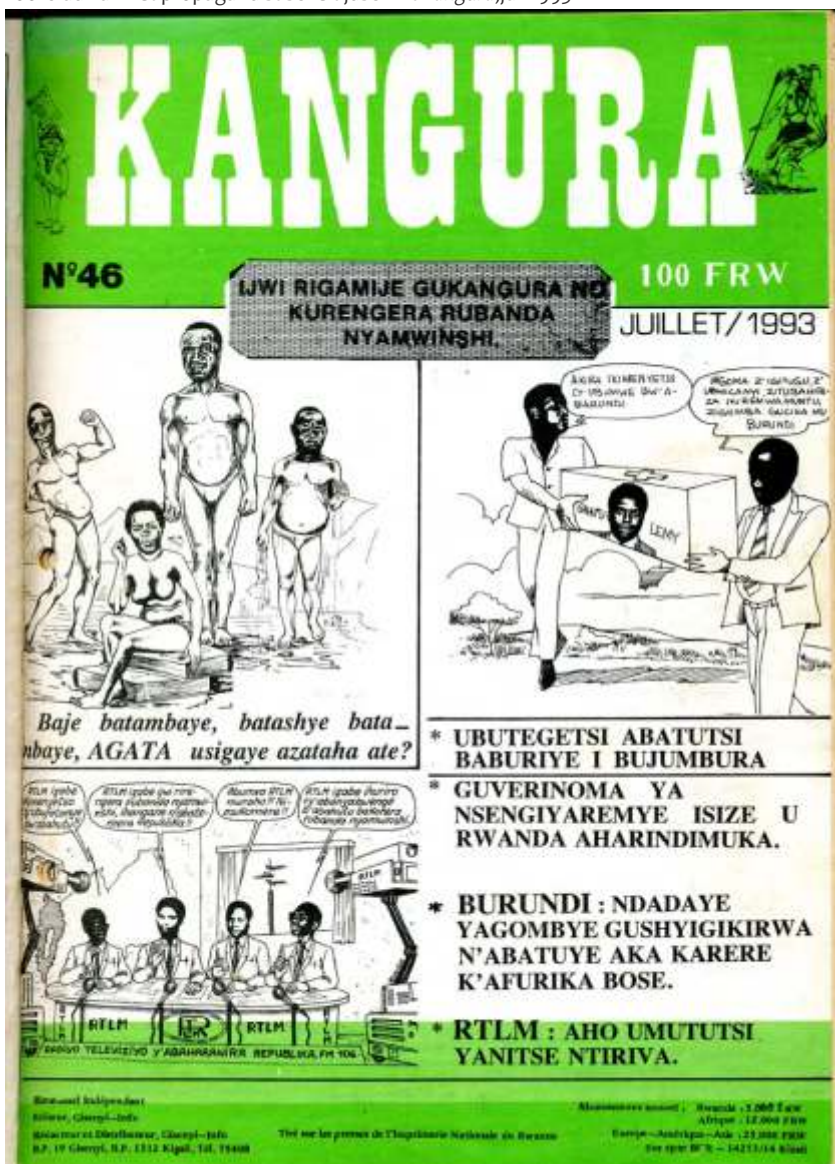
Veiligheidsraad resolutie 995 aan om een Internationaal gerechtshof voor Rwanda te vestigen. Door het grote aantal individuele moordenaars, werd er voor gekozen om volksrechtshoven, *gacaca's* genaamd, in het leven te roepen ten einde gerechtig-

heid te spreken. Wie nu juist op het vliegtuig van de president geschoten heeft is na 25 jaar nog steeds niet duidelijk, recent onderzoek wijst in de richting van de presidentiële garde (Hutu-hardliners) die de politiek verzwakte Habyarimana uitschakelde om een excuus te hebben voor de genocide te beginnen en gelijktijdig de macht in handen te nemen.

Sinds 1994 is Paul Kagame, de leider van de FPR, de sterke man in Rwanda en sinds 2000 is hij ook president van het land. Veel waarnemers waarden Paul Kagame voor het brengen van stabiliteit en economische groei in het verwoeste land. De doeltreffendheid van de strijd tegen corruptie in Rwanda, ook tegen familieleden van Paul Kagame, wordt nu internationaal erkend. Anderzijds staan NGO's als *Human Rights Watch* en *Amnesty International* zeer kritisch tegenover wat zij als schendingen van de mensenrechten beschouwen, vooral met betrekking tot de persvrijheid en het klimaat van de verkiezingsperiode. Zijn tegenstanders beschouwen zijn regime als een repressieve autocratie. ■

Frédéric Crahay
 Directeur
 Vzw Auschwitz in Gedachtenis

Voorblad van het propagandistische tijdschrift *Kangura*, juli 1993.

© Genocide Archive Rwanda

¹ Vanaf 1962 bestond de regio uit twee landen: Rwanda, met als hoofdstad Kigali en Burundi, met als hoofdstad Bujumbura.

Ga je mee met de Trein der 1000?

Gezocht: 1000 enthousiaste jongeren die in mei 2020 met de Trein der 1000 meegaan naar Auschwitz-Birkenau.

Het **War Heritage Institute (WHI)** en de **vzw Auschwitz in Gedachtenis** zoeken 1000 leerlingen voor het educatief leerproject 'De Herinnering tegemoet' met als orgelpunt een reis naar Auschwitz van 5 t.e.m. 10 mei 2020.

Een speciale trein spoort naar Auschwitz ter herdenking van de gedeporteerde slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Bezoek met je leerlingen enkele van de zwaarst beladen plaatsen uit de geschiedenis!

Maak kennis met de laatste overlevenden!
Verbroeder met jongeren uit alle Europese landen!

Wil jij erbij zijn?

Surf dan snel naar

www.treinder1000.be

Je vindt er meer info en je kan je inschrijven
tot en met vrijdag 24 mei 2019.

**TREIN
DER**

2020

Hoe het groeide Het nieuwe project

1995

De stad Namen organiseert samen met de Stichting Auschwitz een groot herdenkingsevenement, de 'Trein Der Duizend' welke 1000 jongeren van Namen naar Auschwitz bracht.

2008

Het Instituut voor Veteranen – NIOOO organiseert samen met de Internationale Federatie van Verzetsstrijders (FIR) de 'Vrijheidstrein'. Deze 'speciale trein' bracht 350 jonge Belgen (komende uit alle provincies van het land) evenals een honderdtal Spanjaarden, Fransen en Portugezen van Brussel naar Weimar (Buchenwald) in Duitsland. Ter plaatse werden deze 450 jongeren vervoegd door een duizendtal andere jongeren komende uit de rest van Europa en waren alles samen 22 Europese nationaliteiten vertegenwoordigd.

2012 & 2015

Het IV-NIOOO en de Stichting Auschwitz/vzw Auschwitz in Gedachtenis organiseren gezamenlijk een nieuwe Trein der Duizend naar Auschwitz en dit in samenwerking met de Internationale Federatie van Verzetsstrijders en andere buitenlandse organisaties/instellingen waarbij ongeveer 1000 jongeren uit het secundair onderwijs (België en Europa) werden samengebracht.

In mei 2020 zullen de Stichting Auschwitz/vzw Auschwitz in Gedachtenis en het War Heritage Institute, met de hulp van verschillende internationale partners (zoals de Internationale Federatie van Verzetsstrijders en anderen), samen het transport van duizend jongeren van Brussel naar Auschwitz organiseren, met een trein die speciaal voor deze gelegenheid door de NMBS werd gecharterd: de Trein der 1000.

Deze trein met vertrek uit Brussel (Brussel-Zuid) neemt eveneens nog een aantal jongeren mee in de verschillende stations waar hij stopt. Er zullen duizend jonge Belgen en andere Europeanen bij elkaar komen die in de aanwezigheid van de laatste overlevenden van het kamp de overwinning van de democratische landen op nazi-Duitsland zullen herdenken. Naast de herdenking heeft de reis nog verschillende andere doelen:

➤ **Educatief:** 1000 jongeren toelaten een bezoek te brengen aan het Auschwitz-museum en het vernietigingscentrum Birkenau alsook ter plekke bijleren over het concentratoire en genocidaire naziregime.

➤ **Overlevering:** het kamp bezoeken in het gezelschap van overlevenden en getuigen

➤ **Burgerzin:** zich duidelijk bewust worden van de thematiek van de concentratiekampen en daarmee eveneens van de absolute ontkenning van de mensenrechten.

➤ **Media:** de bijeenkomst moet, net als bij voorgaande edities, maximale aandacht krijgen om deze massale en symbolische mobilisatie van Europese jongeren die bijeenkomen voor de democratie en tegen politiek extremisme te benadrukken.

Wie reist mee?

➤ **Leerlingen** van 17/18 jaar uit België en Europa. Het is voorzien dat deze leerlingen in klasverband deelnemen, begeleid door leerkrachten.

Deelnemende nationaliteiten (onder voorbehoud): Belgen, Fransen, Nederlanders, Luxemburgers, Duitsers, Italianen, Portugezen, Spanjaarden, Polen, Hongaren, Grieken ...

➤ **Oud gedeporteerden** van Auschwitz en andere kampen zullen deelnemen aan deze reis.

➤ **Experten** en andere specialisten van de herdenking.

➤ **Vertegenwoordigers** van de instellingen (in het verleden hadden we enkele volksvertegenwoordigers van verschillende partijen)

Er dient opgemerkt dat de trein zelf fysiek gesproken ongeveer 750 jongeren ter plaatse zal brengen maar dat dit aantal verhoogd wordt doordat sommige groepen komende uit andere Europese landen, rechtstreeks naar Auschwitz komen (dit is het geval voor de dichtbij gelegen landen zoals Tsjechië, Polen, Rusland, ...)

De leerlingen komen uit de verschillende netten en soorten onderwijs van de 3 gemeenschappen. Tegelijkertijd wordt er rekening gehouden met een geografische spreiding die zo gelijkmatig mogelijk is tussen de 10 provincies en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

TREINDER 1000

5 TOT 10 MEI 2020

Pedagogische voorbereiding

Het voorbereidende project is gespreid over één jaar en omvat de hele periode van schoolactiviteit van september 2019 tot juni 2020. In het bijzonder (voor Belgische, Franse en Nederlandse leerlingen) zullen de volgende activiteiten worden opgezet:

- Bezoeken aan Breendonk en de Kazerne Dossin
- Bezoeken aan de Hall Bordaui III in het Koninklijk Legermuseum (KLM) (gewijd aan het einde van de Tweede Wereldoorlog en de Deportatie)
- Presentaties in de deelnemende scholen door de dienst Herinnering van het Instituut en met name uitleg over de oorsprong van het concentratiekampstelsel, inclusief de verschillen tussen politieke deportatie en racistische deportatie.
- Seminaries en andere studiedagen voor leerkrachten
- Het aanleveren van documentatie en een educatief pakket
- Ondersteuning bij de realisatie van verschillende educatieve projecten (zoals het maken van pop- up monumenten, fotowedstrijden, minitoonstellingen, enz.)

Deze werkwijze die we gebruiken sinds verschillende edities maakt een harmonieuze vertegenwoordiging van het ganse Belgische grondgebied mogelijk.

Buitenlandse groepen worden geselecteerd door de FIR en / of andere partners.

Praktische info

De groepen worden verdeeld over 6 verschillende hotels in Krakau.

Alle maaltijden zijn ten laste van de organisatie (vol pension met maaltijd in het hotel of in een restaurant tijdens de diverse bezoeken) met inbegrip van de heen- en terugreis Brussel-Krakau met de trein tijdens welke er een lunchpakket en een ontbijt wordt aangeboden aan de reizigers, uitgezonderd het avondmaal tijdens de heenrit, daarvoor moeten de deelnemers een lunchpakket voorzien.

Een speciaal compartiment met (militaire) artsen en verpleegkundigen zal in de trein worden voorzien. Ter plaatse wordt een 'vliegende' medische structuur opgezet.

Alle deelnemers zijn door de organisatie verzekerd.

De reële kost per persoon bedraagt 520,00 €. De organisatie zal zelf grotendeels instaan voor de financiering door het investeren van eigen middelen en door het aanvragen van subsidies.

De deelname in de kosten zal per leerling (en per begeleider) 250,00 € bedragen. Inschrijven kan t.e.m. 24 mei 2019.

Alle verdere info op de website www.treinder1000.be

De organisatoren

**Stichting Auschwitz/
vzw Auschwitz in Gedachtenis**
Wolstraat 17 bus 50
1000 Brussel

War Heritage Institute
Renaissancelaan 30-B
1000 Brussel

De partners

De internationale Federatie van Verzetsstrijders FIR

NGO erkend door de VN, Magdalenenstrasse 19, 10365 Berlin. Deze zal de jongeren selecteren in de meeste Europese landen waar de federatie vertegenwoordigd is (Duitsland, Portugal, Griekenland, Spanje, Hongarije, ...)

L'Office National des Anciens Combattants (Frankrijk)
die een dertigtal jongeren zal sturen

Associazione Nazionale Partigiani d'Italia
(de grootste Italiaanse patriotische vereniging) die eveneens een dertigtal jongeren zal sturen afkomstig uit het ganse Italiaanse schiereiland

Programma

05/05/20

- 12:30: Verwelkoming van de groepen in het station Brussel-Zuid
- 13:30: Openingsplechtigheid in de aanwezigheid van 600 jongeren en diverse autoriteiten op een daarvoor bestemde plaats in het station Brussel-Zuid (aanwezigheid van Belgische autoriteiten)
- 14:15: Instappen in de trein
- 15:00: Vertrek van de trein
- 15:00: Verwelkoming van de groepen met vertrekplaats Namen of Luik in de respectievelijke treinstations (TBC)
- 16:00: Instappen te Namen of Luik (TBC)
- 18:30: Instappen te Wasserbilig (Groot-Hertogdom) (TBC)
- 23 :00: Instappen te Frankfurt (Duitsland)

06/05/20

- Aankomst te Krakau omstreeks 17:00 uur en installatie in de hotels
- Avond: vrije avond

07/05/20

- 7:30: Vertrek naar Auschwitz
- 9:00: Bezoek aan het museum
- 13:00: Middagmaal in restaurants te Auschwitz
- 14:30: Verderzetting van het bezoek tot ongeveer 17:00 uur
- 19:00: Voorstelling theatergezelschap **Kamp**: Nederlandse poppenvoorstelling die het uitroeiingsproces te Auschwitz uitbeeldt (voor 500 jongeren).
- 19:00: Concert van de klezmermuziekgroep **Kroke** (voor de 500 andere jongeren)

08/05/20

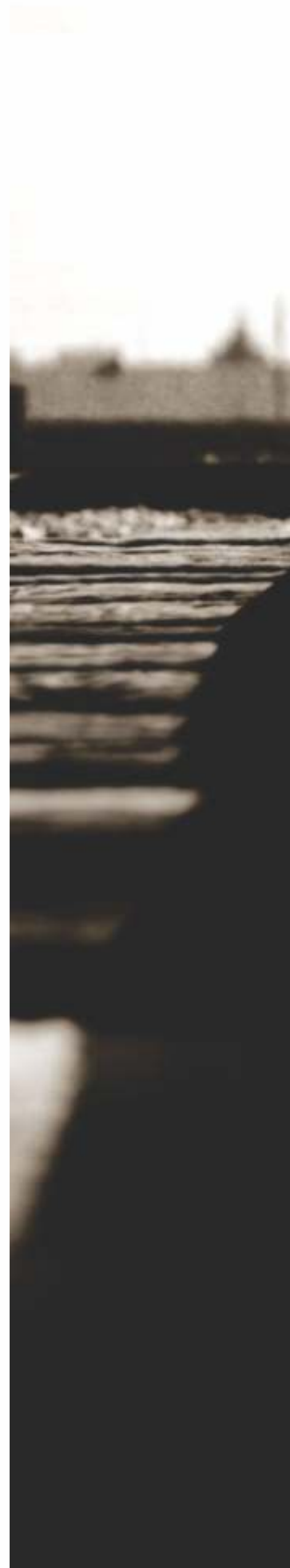
- 7:30: Vertrek naar Birkenau (uitstappen aan de 'Jude rampe' vanwaar er te voet wordt verder gewandeld)
- 13:00: Internationale plechtigheid aan het monument Auschwitz II
- 15:00: Concert van de klezmermuziekgroep **Kroke** (voor de 500 jongeren die de avond voordien Kamp hebben gezien)
- 15:00: Voorstelling **Kamp** (voor de 500 jongeren die de avond voordien Kroke hebben gezien)
- Avond: Feestelijke avond

09/05/20

- Bezoek aan Krakau (de aspecten van het Joodse leven voor de uitroeiing)
- 13:00: Vertrek naar België

10/05/20

- 16:00: Aankomst te Brussel-Zuid (onder voorbehoud van vertragingen tijdens het traject)

HET ENE ZEGGEN EN HET ANDERE BEDOELEN: EEN LAPSUS, VERDEKTE ONTKENNING OF STRUCTUREEL RACISME?

VRAAGSTUK

VOOR EEN GOED BEGRIP VAN HET RELAAS ACHTER DE RWANDESE GENOCIDE OP DE TUTSI'S

Propaganda kent verschillende gezichten en kan diverse vormen aannemen maar zorgt stevast voor vertwijfeling bij de modale burgers – *a fortiori* bij de jongeren – die niet of nauwelijks op de hoogte zijn van de feiten. Het relaas van de volkerenmoord op de Tutsi's in Rwanda kent ondertussen drie versies: die volgens de geschiedkundige bronnen, die volgens de inschatting van het heersende politieke regime (door de tegenstanders vaak omschreven als de zogenaamde 'officiële versie') en die vanuit het standpunt van de negationisten. Waar de 'officiële versie' de vorm heeft gekregen van een epos (zo ziet de permanente tentoonstelling in het Museum van het Parlementsgebouw in Kigali er ook uit), wordt ze ten gronde gevoed door historische bronnen (tentoongesteld in het Memoriaal van Gisozi). Dat kan een sterkte maar ook een zwakte zijn. Aan de ene kant is het hele epos over het FPR (*Front patriotique rwandais*) en zijn leider, president Paul Kagamé, wel degelijk gebaseerd op historisch onderzoek (sporen, processen, getuigenissen en archieven). Aan de andere kant wordt die historische waarheid echter beschouwd als 'steun aan het regime'. Zo effent ze de weg voor negationisten die elk afwijkend verhaal afdoen als een discours op bevel van de president.

Een soortgelijke verwarring heerst er op het vlak van antisemitisme, antizionisme en de ontkenning van de Shoah, weliswaar ook gevoed door spanningen veroorzaakt in het kader van het Israelisch-Palestijns conflict en de vaak onvolledige of zelfs partijdige media-aandacht errond. Het bestaan van de staat Israël louter terugbrengen tot de genocide is historisch fout (zelfs al maakt Israël van de Shoah zelf ook een verhaal dat zijn legitimiteit moet onderbouwen en dat minstens aan al zijn onderdanen

wordt opgelegd). De echte 'grondleggers', de eerste zionisten, dateren immers van ver voor de genocide. De co-existentie van hun afstammelingen (veelal leken, leden van de socialistische beweging Bund) en de overlevenden (onder wie heel wat gelovigen) blijft de jonge staat voor een identiteits- en tegelijk ook psychologisch vraagstuk stellen (want kan de bestaansreden van een staat blijvend gepaard gaan met het trauma als gevolg van het gruwelijke plan om alle leden ervan uit te roeien?).

Historische bronnen voeden de tentoonstelling in het Memoriaal van Gisozi.

© Thierry De Win

Die 'zwarten' grijpen wel vaker naar de machette

In Rwanda is het voor iedereen duidelijk dat het FPR een einde maakte aan de genocide, maar ook dat het niet zonder bloedvergieten gebeurde. Oorlog blijft oorlog. De dood is altijd nabij. Er is sindsdien heel wat inkt over gevloeid. Zeker is dat de legitimiteit van de huidige Republiek Rwanda niet steunt op de overwinning van de Tutsi's op de Hutu's maar op de (gewaagde) poging alle Rwandezes weer met elkaar te verzoenen. Dat belet evenwel niet dat er ook gevoelens van frustratie, wraak en andere soorten vergeldingsdrang heersen, en dat er aanhoudend wordt geprobeerd de geschiedenis te herschrijven!

De volkerenmoord op de Tutsi's viel uiteraard moeilijk te verhullen. Tv-camera's filmde de gruwel dag na dag. De beelden werden de wereld ingestuurd met vage toelichtingen, vaak ongelukkig en verwarrend door de vele verschillende inschattingen. De realiteit van de gewelddaden die iedereen leerde kennen, leidde (en leidt nog steeds) tot negationistische beweringen (elke genocide gaat gepaard met een operatie om de sporen ervan uit te wissen) die op een andere manier dan de ontkenning van de Shoah worden beargumenteerd. Omdat het onmogelijk is de gevolgen van de genocide op de Tutsi's te verdoe-

zelen, berust dit ontkenningsproces veeleer op de keuze van het woordgebruik, door de betekenis van de bijbehorende omstandigheden te verdraaien. De westerse landen en hun media zijn daar waarschijnlijk ook medeplichtig aan. In bepaalde gevallen gebeurde dat deels ongewild, wat het niet minder verwerpelijk maakt, maar het was soms ook een bewuste strategie (zoals voor Frankrijk vandaag nog altijd het geval is). Het nieuws en vervolgens ook de geschiedenis deels herschrijven, wordt bevorderd door het samengaan van oorlog en genocide. Een oorlog kan de genocidaire activiteiten verhullen op heel wat verschillende manieren. De echte betekenis van het begrip 'genocide' dreigt dan op te gaan in het feitenrelaas over oorlogsmisdaden, moordpartijen en represailles of het niet ongebruikelijke scenario van volkswoede als reactie op ingrijpende gebeurtenissen. De aanslag op het vliegtuig van voormalig president Juvénal Habyarimana en de dodelijke propaganda verspreid door *Radio Télévision Libre des Mille Collines* zijn daar treffende voorbeelden van. Ze zijn om meer dan een reden significant. Ze laten zich handig gebruiken om er een tegendiscours van te maken om het genocidaire proces (dat nochtans al in 1959 begon!) en de effectieve (en helaas ook doel-

treffende) organisatie weg te moffelen. De uitroeiing van meer dan een miljoen mensen in een tijdspanne van een honderdtal dagen valt moeilijk te rijmen met een 'reactie', maar sluit wel aan bij de racistische, minachtende gevoelens die nog steeds leven in Europa. Die 'zwarten' grijpen immers wel vaker naar de machete en hebben de vervelende gewoonte regelmatig rituele moorden te plegen! Een dergelijk discours was destijds niet ongebruikelijk. Dat is het nu nog steeds niet.

Op die manier ontstonden er uitdrukkingen en termen die enkel maar tot doel hadden de historische realiteit te verbergen. In plaats van de genocide te erkennen, had men het over 'moordpartijen'. In plaats van het belangrijkste 'doelwit' van de volkerenmoord, de Tutsi's, te benoemen, had men het over de 'Rwandese genocide'. Meer beraden, gewiekste stemmen die ongetwijfeld beseften dat het geen zin had de genocide op de Tutsi's te ontkennen, plaatsten daar een - naar hun mening - andere 'genocide' tegenover, die op de Hutu's. Deze these van een 'dubbele genocide' werd meer in het bijzonder door de toenmalige president van Frankrijk, François Mitterand, verkondigd en vindt ook nu nog weerklank bij veel mensen. Zijn stelling luidde eenvoudig dat 'ie-

© Thierry De Win

dereen iedereen doodde'. Dergelijke betekeniswijzigingen kunnen bezwaarlijk het gevolg zijn van een gewone 'lapsus'.

Echter, zonder de juiste historische achtergrond (tot in de periode van de kolonisatie) en zonder het gepaste onderricht over communicatiestrategieën, zou je voor minder in de war raken. Al helemaal omdat er in Europa, net als in de VS en Canada, nog tal van genocidairs volkomen ongestraft leven en soms zelfs naar belang-

rijke posten dingen, onder hun echte identiteit of onder een schuilnaam. Hun nakomelingen worden er maar al te vaak toe verleid de negationistische stellingen die binnen hun kringen circuleren, te herhalen. En dan hebben we het nog niet over de bibliotheken die uitpuilen van werken die dezelfde strekking in alle openheid of tussen de lijnen verkondigen.

Onderwijs en opvoeding kunnen zeker een krachtig tegengif vor-

De volkerenmoord viel moeilijk te verhullen, TV-camera's filmden de gruwel dag na dag.

men tegen deze misstanden. Belangrijke voorwaarde is wel dat ze nauwkeurig en met een goede historische kennis van de feiten worden uitgedragen, wetende dat elk semiotisch systeem inherent kwetsbaar is. Geschiedenis en taal (in dit geval Frans) moeten daarbij hand in hand gaan! De lessen geschiedenis moeten de feiten weergeven, afgetoetst aan documenten en getuigenissen, met een grondige analyse van de betrouwbaarheid en de relevantie. Het taalonderricht moet tijdens de onderdelen retoriek en media, dieper ingaan op argumentatietechnieken en die ontleden. Daarbij moet met name worden benadrukt hoe belangrijk het is elke wijziging in het discours tijdig te detecteren, want de conventionele ondertoon van een discours biedt helaas weinig zekerheid. Niet alle woorden hebben dezelfde lading. Het moge duidelijk zijn dat begrippen als moordpartijen, oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid of genocide geen synoniemen zijn (zelfs al is er voor de slachtoffers geen verschil in de omvang van het lijden).

Voorbeelden daarvan vinden we in de studie van Emmanuel Freson (1). Die belichtte in 2006 de aftastende houding van de Belgische media (de kranten *Le Soir* en *La Libre Belgique*, alsook het week-

© Thierry De Win

Begrippen als moordpartijen, oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid en genocide zijn geen synoniemen.

de katholieke kerk in deze regio. Het relaas van een gebeurtenis van deze aard moet door heel wat 'filters' voor het een min of meer adequate vorm aanneemt, in verhouding tot de omvang van de verschillende onderstromen waar het door moet en het in meer of mindere mate toelaten. Voor Europa is Rwanda een ver en tegelijk nabij land omwille van de gemeenschappelijke geschiedenis. Ook 25 jaar na de genocide lokt Rwanda nog tegenstrijdige reacties uit, al helemaal omdat de meeste protagonisten uit die tijd, met name diegenen die van dichtbij of ver betrokken waren bij de volkerenmoord, nog in leven zijn en hun slaap of rust niet verstoord willen zien door pijnlijke herinneringen. Die blijven ze dan ook ontkennen. ■

Thierry De Win
 Franstalige pedagogische
 commissie van vzw Auschwitz in
 Gedachtenis
 Vertaald uit het Frans
 door Rudy Trullemans

blad *Le Vif/L'Express*) bij de feitelijke weergave van de crisis. Hoe moesten ze de gruwelijke gebeurtenissen die live via de tv-kanalen aan het publiek vertoond werden, uitleggen, bevatten en vooral benoemen? Alle bestudeerde media toonden zich aarzelend en terughoudend. Ze namen veeleer het nieuws van de dag over. Van een uitputtende analyse met een duidelijke en objectieve uitleg, onderbouwd met een kennis van de historische achtergrond betreffende de rivaliserende partijen was geen sprake. Op basis van wat er wel te lezen viel, kon men zich geen nauwkeurig, volledig relevant beeld vormen van het drama dat zich aan het afspelen was. Het werd ook niet meteen als een genocide omschreven ('La Libre Belgique' gebruikte die term pas voor het eerst op 13 april in een artikel van

Jean-Paul Duchâteau). Het was bovendien verre van duidelijk wat de rol van het FPR was en nog zou zijn (Colette Braeckman zou als eerste naar het FPR verwijzen als de partij die de oplossing voor het conflict en voor de toekomst van Rwanda in handen had).

De journalistieke benadering (niet allemaal deskundigen over Rwanda of het Midden-Afrikaanse Grote Merengebied) wordt beïnvloed door de redactionele lijn van de diverse, concurrerende instanties van de media, die deze journalisten tewerkstellen en daarnaast ook door het beleid van de Belgische overheid en met name haar capaciteit om de gevolgen van de kolonisatie en dekolonisatie op zich te nemen. Daarnaast is er ook nog de invloedrijke rol van de koninklijke familie en er zijn de belangen van

(1) E. Freson, *Le génocide au Rwanda et la presse francophone belge de référence : rencontre d'un pays meurtri avec un média tâtonnant*, *Recherches en communication*, nr. 25, UCL, 2006.

Naam en voornaam

Klas / Les

Cursus: een interdisciplinair project met lessen geschiedenis, aardrijkskunde en sociale vorming, godsdienst of moraal of nog burgerschap.

Vereist aantal lessen: minstens vier sessies van twee uur voor het interdisciplinaire project

Te voorzien en voorafgaand te organiseren:

De verhalenkoffer van RCN Justice & Démocratie (bevat 2 reeksen: levensverhalen van verzetsmensen en levensverhalen van daders):

<http://www.rcn-ong.be/-Educatieve-koffer-Als-het-ginder-is-is-het-hier-geengageerde-levensverhalen-?lang=en>

Deze koffer is gratis en leerkrachten kunnen ook een gratis workshop boeken. De koffers bevatten getuigenissen over de genocide in Rwanda.

Via RCN kan je een getuige uitnodigen in je klas: <http://rcn-ong.be/-Extra-aanbod-getuigen-in-de-klas-?lang=en>

Tijdens het project:

Leerkrachten kunnen met dit filmpje van RCN een klasgesprek op gang trekken rond het herdenken van internationale misdaden en het begrijpen van de mechanismen achter collectief geweld: <http://rcn-ong.be/-Herinneringseducatie-en-wereldburgerschap-rond-hedendaags-massageweld-?lang=en>

Kaarten en geopolitieke documenten over Rwanda en de regio voorleggen.

De leerlingen, opgedeeld in groepjes, vragen bijkomende opzoekingen te doen naar genocide en de betekenis van het begrip, naar de twee eerste republieken, het FPR, Paul Kagamé, de Belgische Blauwhelmen die in Kigali vermoord werden, Opération Turquoise enz. Op basis daarvan kan dan dieper worden ingegaan op de moeilijkheid om de genocide op de Tutsi's en de gevolgen ervan uitgelegd te krijgen, in het licht van de gezichtspunten die tijdens de vier lessen werden verkend (een stand van zaken van de kwestie voorstellen, gevolg door argumenten, schriftelijk op te stellen en mondeling voor te stellen).

Je kan ook met *graphic novels* aan de slag te gaan:

<https://www.kazernedossin.eu/NL/Onderwijs-vorming/Secundair-onderwijs/Lesmateriaal/Lesplatform-Holocaust-Strips> (hier vind je een aanzet voor titels)

Na het project:

Een debat houden over het latente of klaarblijkelijke racisme dat vandaag nog steeds bestaat ten opzichte van de Afrikaanse bevolking.

Opmerkingen leerkracht

SPOREN VAN HERINNERING

is een driemaandelijks uitgave van
vzw Auschwitz in Gedachtenis

www.auschwitz.be

... JE IN HET GEVAL VAN DE GENOCIDE IN RWANDA MOET OPLETTEN WELKE TERMEN JE GEBRUIKT?

Monument 'Onder dezelfde hemel' in Sint-Pieters-Woluwe.

© Vzw Auschwitz in Gedachtenis/Frédéric Crahay

In het begin van de jaren 2000 ontstond het idee om twee monumenten ter herdenking van de genocide van de Tutsi's in Rwanda te bouwen, één in Kigali en één in Brussel. Een kunstwerk werd besteld bij de Belgische beeldhouwer Tom Frantzen, die het werk de naam 'Onder dezelfde hemel' gaf. In 2004 werd de stele in Sint-Pieters-Woluwe opgericht en ingehuldigd door de ambassadeur van Rwanda in België in gezelschap van de vertegenwoordigers van de Belgische minister van Buitenlandse Zaken en de gemeente zelf. Een bordje aan de voet van het monument verkondigde dat deze stele gewijd was 'aan de genocide die in 1994 in Rwanda werd gepleegd'. Deze bewoording bleek echter een gebrek aan nauwkeurigheid in te houden en werd meteen een buitenkans voor negationisten en revisionisten van alle slag. Het probleem lag eraan dat de naam van de slachtoffers niet duidelijk uit de beschrijving bleek

en dat men dus *a priori* iedereen in de slachtofferrol kon plaatsen. Dat gebeurde ook door de aanhangers van de zogenaamde 'dubbele genocide'. De theorie van de dubbele genocide houdt in dat zowel Tutsi's door de Hutu's (van het genocidaire regime te Kigali) werden vermoord als Hutu's door de Tutsi's (van de *Front patriotique rwandais*, de Tutsi's die vanuit Oeganda in oktober 1990 met hun leger Rwanda waren binnengevallen). Ook de datum van de herdenking speelt hier een belangrijke rol in: 7 april wordt als officiële herdenking beschouwd, omdat op deze datum van het vreselijke jaar 1994 de moorden zich in de stad Kigali snel verspreidden. Door negationisten en aanhangers van de dubbele genocide lag dit echter anders. Tot 2007 werd zo elke 6 april een herdenking georganiseerd door enkele Rwandese overlevenden, die het gevoel hadden dat hun beproeving niet op 7 april, maar op 6 april was begonnen toen het

De nieuwe plaat op het herdenkingsmonument 'Onder dezelfde hemel'.

© Vzw Auschwitz in Gedachtenis/Frédéric Crahay

vliegtuig van de Rwandese (Hutu) president Juvénal Habyarimana werd neergeschoten. Zo bleek de stele al snel een plaats van onenigheid geworden te zijn en wisten de gemeentelijke autoriteiten van Sint-Pieters-Woluwe niet meteen hoe te reageren. Er werden in een eerste periode zonder onderscheid herdenkingsautoriteiten verleend. In 2007 kreeg de burgemeester van de gemeente opdracht van het ministerie van Buitenlandse Zaken om te weigeren dat het gedenkteken zou herdacht worden op een andere datum dan de officiële, 7 april dus. Ook moesten de woorden aan de voet van de stele overeenstemmen met de werkelijkheid om verwarring en misbruik te voorkomen. Enkele jaren reeds na de oprichting van het monument hadden de Rwandese ambassade en de overlevenden van de genocide zich van de stele gedistantieerd. Na een lange strijd werd de verandering van de woorden op het bord onderaan de stele in 2014

werkelijkheid. Dit was onder andere het werk van de Rwandese ambassade, die er bij de Belgische autoriteiten voortdurend op heeft aangedrongen dat de stele niet zou worden 'ontheiligd' door negationisten die er een andere agenda op na houden. Sindsdien meldt de inscriptie duidelijk dat de slachtoffers de etnische groep van de Tutsi's zijn. De verandering is ook te danken aan het doorzettingsvermogen van de leiders van de Belgische vereniging van Rwandese overlevenden van de genocide te

gen de Tutsi's, *Ibuka Mémoire et Justice*. Bij elke gelegenheid hebben ze de ambassade en de Belgische autoriteiten herinnerd aan het belang van het veranderen van de woorden onder de stele. Een jaar na de genocide op de Tutsi's in 1994 organiseerden overlevenden, vooral uit Rwanda en België, zich in de vzw *Ibuka*. In het Kinyarwanda betekent dit 'Herinner je'.

Frédéric Crahay
Directeur

Vzw Auschwitz in Gedachtenis

Het oude dubbelzinnige bord op het monument.

© Alle rechten voorbehouden

Tutsi's, Hutu's en Twa's

Hoe mensen in etnische groepen onderverdeeld werden

Wanneer de Europese ontdekkingsreizigers eind van de 19de eeuw de regio tussen het Kivu-meer en het Victoria-meer ontdekken, begrenzen ze de regio's en aldus ontstaat het 'nieuwe' land Rwanda-Urundi. De Europeanen onderscheiden er drie volkeren: de Hutu's, de Tutsi's en de Twa's. Deze benaming wordt vrij weinig door de lokale mensen gehanteerd; het zijn de Europeanen die ze hen toekennen.

- De Tutsi's, een kwart van de bevolking, vormt de eliteklasse. Fysisch worden ze gekenmerkt door hun grote(re) gestalte.

- De Hutu's, kleiner van gestalte in vergelijking met de Tutsi's, vormen de meerderheid (bijna driekwart) en leven voornamelijk van de landbouw.

- De Twa's, amper één procent van de bevolking representerend, leven van de jacht en ambacht. Ten gevolge van hun kleine gestalte, worden zij als pygmeëën beschouwd.

Anders dan in de Europese visie van duidelijk gehanteerde klassenverschillen, wordt er oorspronkelijk weinig rekening gehouden met de daar toegepaste klassenorganisatie; men kan van 'klasse' veranderen. Een rijke boer (die vee bezat) wordt er als rijk beschouwd met een zekere status. Ook al kijkt de eliteklasse (vorsten) neer op landbouwers, toch sluit zij huwelijksovereenkomsten af en verlenen zij titels en prestige.

© <https://slideplayer.com>

Op deze afbeelding wordt duidelijk dat er via fysieke verschillen onderscheid wordt gemaakt tussen de aangetroffen etnische groepen.

Ubwoko (etniciteit) staat onherroepelijk aangeduid / gebrandmerkt op het product van de moderniteit: de identiteitskaart.

© www.alamy.com

Het Tweede Duitse keizerrijk laat eveneens – overeenkomstig andere Europese landen – haar oog vallen op de kolonisatie van Afrika. Vanaf de jaren 1880 arriveren de Duitsers in Rwanda. Zij menen zich evenwel niet met de oorspronkelijke plaatselijke sociale klassengewoontes. Het enige wat de Duitsers interesseert zijn de natuurlijke rijkdommen van de streek. De koloniale bureaucratie handhaaft wel een greep op de

Tutsi-leidersklasse om druk uit te oefenen op de agrarische Hutu's en dit met één oogmerk: het collecteren van belastingen. Aldus wordt de druk op de Hutu's door de Tutsi's in stand gehouden, zonder hierbij (voorlopig) te verwijzen naar een op wetenschappelijke gebaseerde (raciale) stratificatie. Wanneer het Duitse keizerrijk van Wilhelm II in 1918 de Eerste Wereldoorlog verliest, ontnemt het Verdrag van Versailles alle Duitse koloniale eigendommen. België verkrijgt het mandaat over onder andere Rwanda-Urundi en luidt hierbij haar invloed op het land in. Deze aanwezigheid gaat niet onopgemerkt voorbij; de Belgen hebben een veel diepere sociale inmengingsmacht in vergelijking met de Duitse; zij beroepen zich op het in de 19de eeuw ontstane sociaaldarwinisme en raciale taxonomie.

De destijds Europese antropologen zijn overtuigd dat het Hamitische ras (afkomstig van Cham, één van de zonen van Noa) superieur is ten opzichte van het negroïde ras. De Belgen erkennen de Tutsi's, als directe afstammelingen van de Hamieten, sociaal/raciaal gesproken superieur op de Hutu's, aangezien de Tutsi's raciaal nauwer verband (zouden) zijn met de (blanke) Europeanen.

De Belgen maken dus van het oorspronkelijk weinig in acht genomen (klassen)verschil een waarachtige rassenstratificatie: voor hen zijn Hutu's en Tutsi's twee van elkaar te onderscheiden etni-

Vergelijk deze drie 'verschillende' Belgische identiteitskaarten.
Welk groot verschil merk je op?

Elke taalgemeenschap begint met zijn eigen taal, gevraagd door een vertaling in het Engels.

ETHISCHE REFLECTIE

Vanaf 1933 wordt de etnische identiteitskaart ingevoerd om mensen officieel onder te verdelen.

In 1994, tijdens de genocide zelf, betekent deze (etnische) identiteitskaart voor de Rwandezen het verschil tussen leven en dood: wanneer naar de identiteitskaart wordt gevraagd, kan men onmogelijk nog zijn opgelegde etniciteit verbergen of ontkennen!

- De identiteitskaart is het product van de moderniteit! Ga je akkoord met deze stelling?

- Wat is volgens jou het eerste en meest voornamelijk doel van een identiteitskaart?

- Zou men volgens jou hedendaags nog een onderscheid binnen de bevolking moeten kunnen te weten komen?

- Reflecteer eens over de Rwandese genocide: artsen vermoorden hun patiënten, leraren vermoorden hun leerlingen, familieleden vermoorden (aangetroouwde) familieleden, ...!

sche groepen. Tutsi's worden als superieur en beschaafder beschouwd en de Hutu's worden als achterlijk en minderwaardig bestempeld.

Dit stopt niet enkel bij een onderverdeling; de pseudowetenschappelijke theorie wordt, geofficialiseerd door de Belgische bureaucratie, geïnstitutionaliseerd. Niet louter worden de sociale verschillen door de Belgen benadrukt, maar het wordt verder aangedikt met zogenaamde pseudowetenschappelijke divergenties. De Tutsi's worden op dat ogenblik als een volledig aparte etnische groep geponeerd die een belangrijkere sociale status krijgt toegewezen. Deze status brengt controle met zich mee die dient om de Hutu's onder de knoet te houden. Deze nieuwe, door '(pseudo)wetenschappen' bevestigde, onderverdeling wordt gretig in acht genomen door de Tutsi's zelf; zij kunnen zich nu zonder schromen superieur en dominerend opstellen jegens Hutu's.

De pre-kolonialistische lokale onderverdeling, waarbij enkel onderscheid werd gemaakt door sociale groepen, wordt na de komst van de Belgische overheerser vervangen door een separatistische etniciteit.

Echter speelt voor de Belgen de economische achtergrond van de regio met diens lokale bevolking een rol in het toekennen van de 'etniciteit'; een weelderig persoon, iemand die bijvoorbeeld meer dan 10 stukken vee

bezit, krijgt een aristocratische titel (Tutsi) toegekend. Het probleem, in contradictie met de raciale stratificatie, is de weelderigheid van een aantal raciaal lager beschouwde Hutu's. De Belgische koloniale administratie gaat stilaan Hutu-eigendommen ontvreemden en Hutu-overheersingen ontmantelen ten voordele van de Tutsi's. Niet onbegrijpelijk dat hierbij een ware frustratie ontstaat bij de meerderheid van de bevolking; de Hutu's worden vijandig ten aanzien van de Tutsi's. Uiteindelijk passen de Belgen de 'verdeelen-en-heersen'-strategie toe. Ze geven intern de macht aan de minderheid (waar dus minder opstand van te verwachten valt) zodat deze – zonder al te veel inspanning komende van de ware (Belgische) overheerser – over de meerderheid van de bevolking kan heersen.

Vanaf 1933 officialiseert de Belgische administratieve aanwezigheid de etnische classificatie tussen de bevolkingsgroepen materialistisch. Van dan af aan wordt de etnische identiteitskaart ingevoerd waarop vermeld staat – als het ware 'gebrandmerkt worden' – wie Tutsi, Hutu of Twa is. Officieel wordt elke Rwandees – vertrekkende vanuit zijn Rwandese nationaliteit – nog eens onderverdeeld volgens zijn aangeboren 'etniciteit'.

Johan Puttemans
Pedagogisch coördinator
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

BAKENS VOOR BURGERZIN

We vragen ons vaak af hoe we onze jongeren kunnen voorbereiden om in deze 'turbulente' wereld te leven, hoe we hen kunnen leren onafhankelijk en kritisch na te denken, hoe ze te leren beter samen te leven, hoe ze te helpen communiceren met de andere met respect en begrip voor mekaar verschillen.

“Het onderwijzen van de waarden van burgerzin is even belangrijk als leren lezen en schrijven!”

De vzw Auschwitz in Gedachtenis heeft besloten, in samenwerking met haar Franstalige en Nederlandstalige pedagogische commissies, die scholen in het spotlicht te plaatsen die extra inspanningen leveren op het gebied van herinneringseducatie en/of die het initiatief nemen om tolerantie, respect en burgerzin in de klas aan te leren, door hen het label **"Baken voor Burgerzin"** toe te kennen.

OPGELET!

Het gaat hier NIET om een nieuwe wedstrijd.

We willen elk jaar de inspanningen erkennen die zijn ondernomen door leraren, studenten en directeurs om burgerzin te integreren op het schoolterrein.

Alle secundaire scholen in het land komen in aanmerking om dit label te verkrijgen. De geïnteresseerde instellingen mogen ons hun verzoek om deelneming opsturen, samen met een korte ingevulde vragenlijst.

Het is de datum van de herdenking van de bevrijding van het kamp Auschwitz, 27 januari (of de dag er net voor of na indien 27/01 in een weekend valt) die we hebben gekozen voor de ceremonie van het uitreiken van de labels, en als plek het Atelier Marcel Hastir in Brussel om volgende historische reden:

Het was hier dat drie jonge mensen de beslissing namen om het XXste konvooi waarmee de opgepakte Joden werden gedeporteerd van Mechelen naar Auschwitz, te stoppen.

Zonder twijfel de ultieme daad van burgerzin!

Voor de prijsuitreiking nodigen we de directeurs, de verantwoordelijke leerkrachten en indien mogelijk een delegatie van leerlingen uit de winnende scholen uit.

De Minister van Onderwijs van het vertegenwoordigde gewest zal worden uitgenodigd evenals de Schepen van Onderwijs van de stad of gemeente waar de winnende school vandaan komt.

Op 26 januari 2018 kregen de volgende scholen de Prijs uitgereikt:

Het **Stedelijk Lyceum Cadix** uit Antwerpen.
Het **Collège du Sacré-Cœur** uit Ganshoren.
Het **Lycée Saint-Jacques** uit Liège.

Op 28 januari 2019 kregen de volgende scholen de Prijs uitgereikt:

Het **KTA2 – Villers** uit Hasselt.
Het **Onze-Lieve-Vrouwecollege** uit Oostende.
Het **IC DIEN – HBO Verpleegkunde** uit Roeselare.
Het **Collège Saint-Roch** uit Ferrières.

Wilt u uw school ook extra in de bloemetjes zetten?

Stuur vóór 1 november 2019 het registratieformulier in bijlage naar het volgende adres:

VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS
T.a.v. Georges Boschloos
Wolstraat 17 Bus 50
1000 Brussel

Of per e-mail naar **georges.boschloos@auschwitz.be**

Reglement

1. De school neemt deel of heeft actief deelgenomen aan een of meer humanitaire, sociale en / of herdenkingsprojecten (gelddonaties zonder dat acties zijn ondernomen tellen niet mee als actieve deelname). Het project zal wordt in detail beschreven.
2. Projecten kunnen samenwerken zijn met andere instellingen of individuele initiatieven van de school.
3. Elke school kan elk jaar deelnemen, zelfs nadat ze een jaar eerder is beloond.
4. De projecten hebben geen winstdoel noch voor de school noch voor de leerlingen.
5. De winnende instellingen verbinden zich ertoe aanwezig te zijn bij de uitreiking van het label.
6. De winnende instellingen machtigen de vzw Auschwitz in Gedachtenis om hun naam te gebruiken in hun communicatie naar scholen of leerkrachten toe.

Wij wensen u alvast veel geluk met uw deelname en hopen dat deze "**keten van burgerzin**" zich elk jaar met talrijke nieuwe scholen mag blijven uitbreiden.

REGISTRATIEFORMULIER VOOR AANVRAAG VAN HET LABEL "BAKEN VOOR BURGERZIN - 2018-2019".

Naam en adres van de school

Naam en e-mailadres van de directeur

Naam en e-mailadres van een verantwoordelijke leerkracht

Nam je al eerder deel aan dit project?
Indien wel, wanneer?

Won je al eerder dit label?
Indien wel, wanneer?

Beschrijf hierna welk(e) project(en) je dit jaar hebt uitgevoerd.

Specificeer de naam en het doel van het (de) project(en), of het om een samenwerking ging met andere instellingen (specificeer) of een actie/acties enkel op touw gezet door je eigen school, en het aantal leerkrachten en leerlingen die eraan hebben deelgenomen.

Welk was het resultaat van je actie(s)?

Indien je nieuwsartikelen, foto's of andere informatie hebt, voeg deze dan toe aan het dossier.

Datum, handtekening van de directeur en stempel van de instelling.

Terug te sturen vóór 1 november 2019 naar:

VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS

T.a.v. Georges Boschloos
Wolstraat 17 Bus 50 - 1000 Brussel

Of per e-mail (scan) naar:
georges.boschloos@auschwitz.be

➔ *Filmclub*
**VERDOKEN
 BEELDEN**
Thema editie 2019:
PROPAGANDA

Voor het vijfde jaar op rij organiseert de vzw *Auschwitz in Gedachtenis* haar filmclub VERDOKEN BEELDEN met steeds groeiend succes. Waar wij in 2015 en 2016 vier vertoningen per jaar hielden met een gemiddeld aantal bezoekers van 30 cinefielen, stonden wij in 2017 en 2018 op zes vertoningen met een gemiddeld publiek dat verdubbeld was.

Cinema AVENTURE in hartje Brussel ontvangt ons nog steeds graag in hun sympathieke mini-complex, waarvoor wij hen bijzonder dankbaar zijn. De inkom is 6 € per ticket. We krijgen ook elke maand gehoor op Radio Campus van het ULB waar we een aantal vrije plaatsen schenken aan het trouwe publiek. Elke film staat uiteraard in het teken van oorlogen en conflicten, bezetting en bevrijding, beulen en slachtoffers, weerstand en collaboratie.

Maar ieder jaar kiezen we een bepaald thema als rode draad voor de films die we vertonen. In 2015 was dat *De zoektocht naar Identiteit*, in 2016 ging het over *De Grijze Zone – Misdadiger of Held?* in 2017 vertoonden we 6 schitterende fictiefilms waarin *Een Verloren Jeugd* centraal stond. VERDOKEN BEELDEN, editie 2018, draaide rond *Grenzen*, en dit jaar is het hoofdthema *Propaganda*.

Ook dit jaar werken we verder met onze CYCLUS VAN DOCUMENTAIRES.

We stellen u hier drie non-fictie films voor waarbij we steeds proberen de regisseur uit te nodigen voor een ontmoeting na de vertoning. Deze projecties zijn gratis maar reserveren is verplicht. ■

Georges Boschloos
 Vzw *Auschwitz in Gedachtenis*

26 maart
ENEMY AT THE GATES
 Jean-Jacques Annaud - 2001

30 april
VALLEY OF THE WOLVES: IRAQ
 Serdar Akar & Sadullah Sentürk - 2006

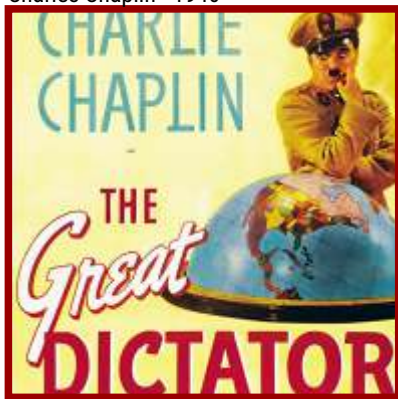
28 mei
BATTLESHIP POTEMKIN
 Sergeï M. Eisenstein - 1925

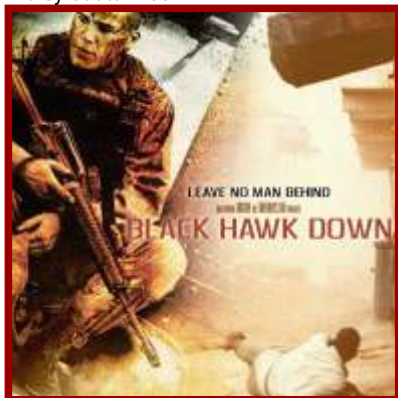
24 september
THE INTERVIEW
 Evan Goldberg & Seth Rogen - 2014

29 oktober
THE GREAT DICTATOR
 Charles Chaplin - 1940

26 november
BLACK HAWK DOWN
 Ridley Scott - 2001

Praktisch:

Elke voorstelling begint om 19u30.

Waar?

Cinema AVENTURE
 Kleerkopersstraat 15
 (Centrumgalerij) - 1000 Brussel
 Op wandelafstand van
 Brussel Centraal
 Metro: haltes
 BEURS en DE BROUCKERE
 Nabij parking MUNT

Filmclub: toegang is 6 €uro

Documentaires: toegang is gratis,
 reservatie is verplicht per e-mail:
 georges.boschloos@auschwitz.be

Cyclus van documentaires:
 Drie films rond getuigen en herinneren
 met als rode draad de Shoah. →

← Filmclub 'Verdoken Beelden':
 Drie fictiefilms in het voorjaar en drie
 in het najaar rond een bepaald thema.

In onze
CYCLUS VAN DOCUMENTAIRES

29 januari
OVERLEVEN EN VERZET IN AUSCHWITZ
 Sarah Timperman - Stéphanie Perrin (2019)

25 juni
VIENNE AVANT LA NUIT
 Robert Bober - 2017

17 december
TREBLINKA. JE SUIS LE DERNIER JUIF
 Guillaume Ribot - 2016

DVD-reeks 'Archiefverhalen'

Getuigen vertellen

De documentaires van de DVD-reeks 'Archiefverhalen' maken deel uit van een project, in het leven geroepen door de vzw Auschwitz in Gedachtenis, dat is gewijd aan herinnering van de slachtoffers van de Holocaust en de naziterreur.

Het verleden wordt pas echt tastbaar door de sporen die zijn achtergelaten (brieven, dagboeken, foto's), maar ook en vooral via de verhalen van getuigen. Stichting Auschwitz stelt zich daarom als doel om getuigenissen te verzamelen van de overlevenden van de naziconcentratiekampen en vernietigingscentra. Sinds de aanvang van het project in 1992, werden al meer dan 235 opnames (ruim 1300 uur) gemaakt.

Dankzij het archiefmateriaal kunnen we het leven en de gebeurtenissen in een bepaalde historische poging trachten te reconstrueren. Visueel materiaal biedt

het voordeel dat we een veel intensere band opbouwen met de getuigen: we zien hun persoon op het scherm, hun gebaren, het ritme van hun stem, de stiltes die ze laten, hun lach of soms hun woede of verdriet. Zo voegen de getuigen iets actueels toe aan hun verhaal. Met dit project wilden we de archieven benutten en toegankelijk maken voor een breder publiek. We wilden de getuigenissen een nieuw leven geven en bruggen bouwen met het heden. Vier delen zijn nu beschikbaar, het vijfde deel 'De terugkeer van de overlevenden', zal begin 2020 verschijnen.

Deel 1

1930-1942. *Herinneringen aan een joods verleden in de wijk Marollen-Zuidstation.* (Marta Marín-Dòmine, 2012)

Deel 2

1942-1944. *De Kazerne Dossin te Mechelen. Getuigen vertellen...* (Sarah Timperman en Stéphanie Perrin, 2013)

Deel 3

Gedepoteerd van Mechelen naar Auschwitz. Getuigen vertellen... (Sarah Timperman en Stéphanie Perrin, 2015)

Deel 4

Overleven en Verzet in Auschwitz. Getuigen vertellen ... (Sarah Timperman en Stéphanie Perrin, 2018)

De DVD's zijn te bestellen via info@auschwitz.be - Prijs: 12,50 €/deel + verzendkosten

CONTACTGEGEVENS

vzw Auschwitz in Gedachtenis - Stichting Auschwitz
Wolstraat 17/Bus 50 - 1000 Brussel

Tel.: 02/5127998
Fax: 02/5125884

info@auschwitz.be
www.auschwitz.be

Eindredactie: Henri Goldberg
Hoofdreductie: Frédéric Crahay, Johan Puttemans
Redactiesecretaris: Georges Boschloos
Redactiecomité: Dirk Lagast, Marjan Verplancke,
Dimitri Roden, Yves Monin, Jean Cardoen
Graficus: Georges Boschloos
Drukker: EVM Print

Met steun van:

